

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАХИСТУ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

О.П. Єлезаров

*старший викладач кафедри правового забезпечення
діяльності водного транспорту Юридичного факультету
Київської державної академії водного транспорту
ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного*

Постановка проблеми. Питання попередження забруднення морської екосистеми носять глобальний характер. Забезпечення екологічної безпеки має особливе значення й гостроту на сучасному етапі розвитку цивілізації.

Окреслена проблема потребує свого нагального вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З'ясуванням питань. Що стосується особливостей міжнародно-правової регламентації захисту морського середовища займалися: В.Я. Тацій, Ю.С. Шемпученко, В.К. Матвійчук, Н.О. Лопашенко, С.Б. Гавриш та ін. Проте в їхніх роботах не розглядалися питання з окресленого аспекту цієї проблеми.

Метою дослідження є аналіз особливостей міжнародно-правової регламентації захисту морського середовища.

Основні результати дослідження. Масштаби забруднення Світового океану призводять до серйозних негативних наслідків: скорочення відтворення біологічних ресурсів та зміни клімату. До критичного рівня дійшла екологічна ситуація практично в усіх країнах світу. Вона характеризується збільшенням рівня забруднення морських екосистем.

Найбільш типовими джерелами їх забруднення є: безпосередні скиди забруднюючих речовин у моря та океани; потрапляння забруднюючих речовин при підводних розробках і добуванні мінеральних ресурсів; річковий стік; підводні викиди транспортованих трубопроводами нафти та газу.

Основними забруднювачами морського середовища є нафтопродукти, особливо у межах акваторій портів. В останні роки зростає забруднення морської води умовно патогенною мікрофлорою, що призводить до глибоких змін в екосистемах морів та в прибережних смугах. Особливо небезпечними для екосистем морів є точкові джерела забруднення від промислових підприємств, розташованих у прибережних смугах морських держав.

Екологічна загроза Світовому океану, його біологічному розмаїттю поставила перед міжнародним співтовариством задачу прийняття термінових заходів по спасінню морської екосистеми. Їх особливістю є те, що не одна держава самотійно, навіть за допомогою самих суворих заходів, не в змозозі впоратися з екологічною загрозою.

Важливу роль у справі забезпечення охорони екологічної рівноваги надає міжнародне співробітництво держав, що ґрунтується на розроблених у відповідності з принципами сучасного міжнародного права нормативних актах, погоджених між державами.

На даний час діє ряд міжнародних угод по захисту морської екосистеми від забруднення. До них, зокрема, відносяться: Міжнародна Конвенція з попередження забруднення моря нафтою, 1954 р. Ця Конвенція більш відома по аббревіатурі ОІЛПОЛ – 54/69, так як у 1962 та 1969 рр. до неї було прийнято ряд поправок. Положення даної Конвенції розповсюджуються на судна в частині заборони навмисних скидів нафти та нафтової суміші, крім випадків, передбачених статтями Конвенції. Конвенція ОІЛПОЛ – 54/69 застосовується до всіх морських суден валовою місткістю 500 рег. т і більше. Дана Конвенція відноситься до тих правових документів, що діють по відношенню до тих держав-учасниць, які не прийняли нову конвенцію МАРПОЛ – 73/78 [1, с. 103].

Сьогодні основним міжнародно-правовим документом, що регламентує дії морських суден у частині попередження забруднення моря не тільки нафтою, але й іншими шкідливими речовинами є Міжнародна Конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 р. [2, с. 12]. Дана Конвенція більш відома за аббревіатурою МАРПОЛ – 73/78. Конвенція МАРПОЛ – 73/78 вступила в силу 2 жовтня 1983 р. після підписання її державами, флот, яких сумарною валовою місткістю склав більше половини всього світового торгового флоту. Конвенція дозволяє неналивним суднам валовою місткістю 400 рег. т і більше скидання в море нафти або нафтомісткої суміші, коли одночасно виконуються всі наступні умови: судно знаходиться за межами особливого району (Середземне море, Балтійське море з Ботнічною та Фінською затоками, Чорне море, Червоне море, включаючи Суецьку та Акабську затоки, Перську затоку); судно знаходиться на відстані більше 13 морських миль від найближчого берега; судно на ходу; вміст нафти у зливній суміші не перевищує 100 частин на 1 млн. частин суміші; на судні діє обладнання для сепарації нафтоводяної суміші або система фільтрування нафти. На суднах валовою місткістю 400 рег. т та більше, коли вони мають на борту у великій кількості паливо, а також місткістю 10 000 рег. т та більше під час всього періоду скидання повинна діяти система автоматичного управління скидання нафти. В особливих районах забороняється будь-яке скидання в море нафти або нафтоводяної суміші з судна валовою місткістю 400 рег. т та більше. Вони зберігають на борту всі нафтові залишки, брудний баласт та промивні води, а потім здають їх в приймальні споруди. Для суден валовою місткістю менше 400 рег. т встановлені виключення, якщо склад нафти у стоці без його розведення не перевищує 15 частин на 1 млн. частин суміші. В інших випадках скидання дозволяється при одночасному дотриманні наступних умов: судно на ходу, склад нафти в зливній суміші складає менше 100 частин на 1 млн. частин суміші; скидання здійснюється якомога далі від берега, але не ближче 12 морських миль від найближчого берега.

Правила, що забороняють скидання нафти чи нафто-містку суміш у море в особливих районах містять три виключення: якщо скидання відбулося з метою забезпечення безпеки судна чи спасіння людського життя на морі; якщо витік нафти чи нафто-місткої суміші відбувся у результаті пошкодження судна

або його обладнання при умові, що було прийнято всі дозволені заходи попередження витоку чи його зменшення; якщо у море скинуто нафто-місткі речовини, що використовуються в якості засобів боротьби з особливими випадками аварійного забруднення.

Слід мати на увазі, що додатки до Конвенції МАРПОЛ – 73/78 містять зобов'язання судновласників щодо облаштування суден спеціальними засобами по переробці та обеззараженню стічних вод. Судну дозволяється скидання таких вод на відстані більше 4 морських миль чи не подрібнених або не обеззаражених за межами 12 морських миль від найближчого берега при умові, що вони скидаються не миттєво, а поступово при швидкості судна не менш 4 вузлів. Скидання за таких умов може здійснюватися судном, якщо воно перебуває у водах, що знаходяться під юрисдикцією держави, яка не встановлювала більш жорстких вимог у частині процесу та умов скидання.

Варто визначити поняття «стічних вод» за Конвенцією МАРПОЛ – 73/78. Так, Конвенція під «стічними водами» розуміє стоки та інші відходи з усіх видів туалетів, пісуарів та унітазів, стоки з раковин, ванн та шпінгатів, що знаходяться в медичних приміщеннях (амбулаторія, лазарет тощо); стоки з приміщень, в яких утримуються живі тварини, а також стоки інших вод, змішаними з перерахованими вище, але, які не містять відходів, не передбачених цим додатком. Варто зазначити, що обов'язковою умовою скидання стічних вод повинна бути відсутність видимих плаваючих часток чи зміна кольору навколишньої води.

Додаток V містить допустимі стандарти сміття (відходи харчового, побутового та експлуатаційного характеру), що накопичується у процесі нормальної експлуатації судна; свіжа риба та її залишки виключаються з поняття «сміття».

Конвенція МАРПОЛ – 73/78 забороняє скидання в море всіх видів пластмас, включаючи синтетичні троси, синтетичні риболовецькі сіті та пластмасові мішки для сміття. Сепараційні, обшивні та пакувальні матеріали, що плавають, можуть скидатися не ближче 25 морських миль від берега; харчові відходи, вироби з паперу, скло, метал, пляшки, черепки та аналогічні предмети скидання – не ближче 12 морських миль.

Конвенція МАРПОЛ – 73/78 забороняє скидання всіх видів пластмас, виробів з паперу, скла, металу, пляшок, черепків, а також сепараційних, обшивних та пакувальних матеріалів на всій акваторії Балтійського, Середземного, Червоного, Чорного морів та заток, що відносяться до особливих районів.

Необхідно відмітити, що до Конвенції МАРПОЛ – 73/78 та Протоколу у цьому році були внесені зміни. Так, у штаб-квартирі Міжнародної морської організації (ІМО) у Лондоні (Велика Британія) 22-26 березня 2010 року відбулася 60-а сесія Комітету з захисту морського середовища (КЗМС 60), на якій були розглянуті питання запобігання забруднення з суден та поправки до згаданих документів. У ході роботи сесії була створена робоча група по парниковим газам, яка розглянула технічні заходи щодо зниження викидів парникових газів з суден, зокрема, було проведено обговорення питання розрахунку конструктивного індексу енергетичної ефективності і розглянуто можливі шляхи надання йому обов'язкового статусу, включаючи розробку поправок до Додатку VI Конвенції МАРПОЛ – 73/78.

Прийняті поправки до Конвенції МАРПОЛ – 73/78: нова глава 9 (заброня перевозення важких сортів нафти або використання таких сортів нафти в

якості палива в районі Антарктики, за винятком суден, зайнятих у пошуково-рятувальних операціях); до Додатка I Конвенції МАРПОЛ – 73/78, а також до правил 13 і 14 (географічні координати Північноамериканського району контролю викидів) Додатка VI до Конвенції МАРПОЛ – 73/78 [3, с. 34].

Наступним міжнародно-правовим актом, що регламентує відносини у сфері захисту морського середовища є Лондонська Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами від 1972 р., яка вступила в силу 30 серпня 1975 р. У цій Конвенції передбачається запобігання забрудненню морського середовища тільки навмисними скидами і вона не розповсюджується на випадки скидів відходів, що відбуваються у процесі нормальної експлуатації суден. Положення даної Конвенції не застосовуються, якщо скидання викликано необхідністю забезпечення безпеки людського життя чи самого судна при форс-мажорних обставинах, викликаних стихією. Не застосовуються положення даної Конвенції і у випадках, коли склалася загроза безпеці судна або людського життя на морі, а скидання є єдиним способом запобігання даної загрози [4, с. 41].

Наступним міжнародно-правовим актом, щодо захисту морського середовища від забруднення є Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою від 1969 р., що вступила в силу 6 травня 1975 р. та яку було доповнено Протоколом про втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення моря речовинами іншими, чим нафта від 1973 р., що вступив у силу 30 березня 1983 р. Ці документи визначають заходи, які держави-учасниці можуть застосовувати до іноземного аварійного судна у відкритому морі. Конвенція 1969 р. та Протокол, загалом, підкреслюють право прибережних держав на прийняття таких заходів, які є необхідними для запобігання, зменшення чи ліквідації серйозної та реальної загрози їх узбережжю чи їх інтересам у зв'язку з забрудненням або загрозою забруднення моря нафтою у результаті морської пригоди [5, с. 12].

Так звана, «Конституція морського права» – Конвенція ООН з морського права 1982 р. містить досить значний правовий матеріал щодо захисту та збереження морського середовища (Частина XII «Захист та збереження морського середовища»). Так, у даній частині передбачається обов'язок держав-учасниць захищати та зберігати морське середовище. Відповідно до цього обов'язку, держави повинні захищати та зберігати морське середовище шляхом прийняття заходів, які необхідні для попередження, скорочення та залишення під контролем забруднення морського середовища з будь-яких джерел. Такі заходи, поряд з іншими, включають заходи, направлені на зменшення в максимально можливій мірі: 1) викиди токсичних, шкідливих чи отруйних речовин, особливо стійких, з розташованих на суші джерел, з атмосфери або через її чи шляхом захоронення; 2) забруднення з суден; 3) забруднення від установок та обладнань, що використовуються при розвідці та розробці природних ресурсів морського дна та його надр; 4) забруднення від інших установок та обладнань.

Конвенція 1982 р. схвалює та підтримує наміри держав активно брати участь у регіональних та всесвітніх програмах направлених на вияв ступеню забруднення та шляхів його розповсюдження (ст. 200). Окремою статтею держави отримують право спільного вироблення заходів, що сприяють захисту та збереженню морського середовища (ст. 201). Конвенція ООН з морського пра-

ва створює правову основу щодо співробітництва держав з метою сприяння дослідницьким роботам, здійснення програм наукових досліджень та підтримки обліку отриманої інформації і даних про забруднення морського середовища [6, с. 27].

Необхідно звернути увагу на регіональні міжнародно-правові акти щодо захисту та збереження морського середовища. Так, ряд держав додатково до вищевказаних міжнародно-правових документів уклали регіональні угоди до яких належать: Угода про співробітництво по запобіганню забрудненню Північного моря нафтою, 1969 р. (Бельгія, ФРН, Велика Британія, Нідерланди, Норвегія та Швеція); Угода про співробітництво по боротьбі з забрудненням моря нафтою, 1971 р. (Данія, Фінляндія, Норвегія та Швеція); Конвенція про запобігання забрудненню морського середовища шляхом скидів шкідливих речовин з суден та літальних апаратів, 1972 р. (Бельгія, Данія, ФРН, Іспанія, Фінляндія, Франція, Велика Британія, Ірландія, Норвегія, Нідерланди, Португалія та Швеція); Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, 1992 р. (Україна, Туреччина, Російська Федерація, Румунія, Грузія, Болгарія) та ряд інших [1, с. 110].

Висновок. Світове співтовариство усвідомлюючи небезпеку антропогенного забруднення вод Світового океану прикладає зусилля до вироблення оптимального варіанту заборон або обмежень негативного впливу людської діяльності на морське середовище.

Чинні конвенції щодо захисту морського середовища від забруднення, в цілому, ефективно регулюють дане питання, проте потребують доопрацювань направлених на об'єднання та уніфікацію вимог прибережних держав у сфері захисту моря від забруднення.

Регіональні конвенції щодо захисту та збереження морського середовища носять спеціальний характер та відображають конкретні зобов'язання прибережних держав-учасниць. Проте, такі конвенції повинні укладатися та діяти на основі Конвенції ООН з морського права 1982 р. та не суперечити їй. Також, положення регіональних конвенцій не повинні перешкоджати здійсненню принципу свободи відкритого моря.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ефремов В.С., Ефремов Н.В.* Международное морское право о защите и сохранении морской среды. – В кн. : Международно-правовой режим использования научно-исследовательских судов : Научное издание / Кол. авторов, рук. авт. кол. А.А. Щипцов. – К.: «Наукова думка», 1996. – 383 с.;

2. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден від 02.11. 1973 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=896_009.

3. Комітет по захисту морського середовища ІМО прийняв поправки до Конвенції МАРПОЛ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mir-forum.ru/vestnik/news_part/konvencii_marpol.

4. Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами від 29.12.1972 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_127.

5. Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою від 29.11.1969 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_049.

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_057.

Елеазаров О.П. Особливості міжнародно-правової регламентації захисту морського середовища

У статті досліджуються особливості міжнародно-правової регламентації захисту та збереження морського середовища на основі міжнародних універсальних та регіональних угод.

Ключові слова: забруднення морського середовища, скидання забруднюючих речовин, захист та збереження морського середовища, міжнародно-правове регулювання.

Елеазаров О.П. Особенности международно-правовой регламентации защиты морской среды

В статье исследуются особенности международно-правовой регламентации защиты и сохранения морской среды на основе международных универсальных и региональных соглашений.

Ключевые слова: загрязнение морской среды, сброс загрязняющих веществ, защита и сохранение морской среды, международно-правовое регулирование.

Eleazarov O.P. The peculiarities of international law regulation of marine environment defending

In this article the author investigates the main peculiarities of international law regulation of marine environment defending and conservation on the laws of international universal and regional treatments.

Key words: marine environment pollution, throwing off contamination materials, protection and conservation of marine environment, international law regulations.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011.